

ЗАХАРОВ С. В.,

аспірант кафедри фінансового права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 347.232:346.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.15>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИК ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ АКТИВІВ У МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У статті здійснено порівняльний аналіз практик примусового відчуження активів у національному та міжнародному законодавстві. Досліджено правові підходи, які застосовуються в Україні, Сполучених Штатах Америки, Європейському Союзу та Аргентині. Особливу увагу приділено механізмам конфіскації активів, юридичним підставам для їх здійснення, інституційним особливостям реалізації рішень про відчуження, а також наявності або відсутності моделей компенсації. На основі аналізу актуальних кейсів окреслено ключові правові виклики, пов'язані із забезпеченням публічних інтересів у контексті збройних конфліктів, санкційної політики та захисту прав власності. У фокусі дослідження перебуває український досвід, що формується в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації. Проаналізовано національну законодавчу базу, зокрема Закон України «Про основи примусового вилучення об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», а також приклади його практичного застосування. Висвітлено низку проблем: відсутність єдиного органу управління вилученими активами, необхідність урегульованості процедури компенсації, загроза міжнародних правових спорів та брак ефективної міжнародної координації.

В роботі запропоновано шляхи вдосконалення національного законодавства, зокрема через імплементацію найкращих світових практик, створення агентства з управління активами, запровадження електронного реєстру, розробку чітких механізмів реалізації та використання конфіскованих ресурсів. Методологічну основу становлять нормативний, порівняльно-правовий та кейс-метод. Результати дослідження мають прикладне значення для формування збалансованої моделі відчуження активів відповідно до міжнародних стандартів.

Ключові слова: примусове відчуження, націоналізація, міжнародне право, конфіскація активів, санкції, фінансове право, Україна.

Zakharov S. V. Comparative study of the legal mechanisms for forced expropriation of assets in national and international law

The article presents a comparative analysis of practices related to the forced expropriation of assets in national and international legislation. It explores legal approaches implemented in Ukraine, the United States of America, the European Union, and Argentina. Particular attention is paid to asset confiscation mechanisms, the legal grounds for such actions, institutional implementation aspects, and the existence or absence of compensation models. Based on the analysis of recent case studies, the article outlines key legal challenges associated with safeguarding public interests in the context of armed conflicts, sanctions policies, and the protection of property rights. The research focuses on Ukraine's experience in responding to the full-scale aggression of the Russian Federation. The national legislative framework is analyzed, including the Law of Ukraine "On the Fundamentals of the Forced

Seizure of Property Belonging to the Russian Federation and Its Residents”, along with specific examples of its application. The study identifies several critical issues: the lack of a centralized asset management body, the absence of compensation procedures, the risk of international legal disputes, and insufficient coordination with international partners.

The article proposes ways to improve national legislation by incorporating best international practices, establishing a specialized asset management agency, implementing a unified digital asset registry, and developing transparent mechanisms for the use of confiscated resources. The methodological basis of the research includes normative, comparative legal, and case-study methods. The findings have practical value for shaping a balanced asset expropriation model aligned with international legal standards.

Key words: *forced expropriation, nationalization, international law, asset confiscation, sanctions, financial law, Ukraine.*

Постановка проблеми у сучасному світі примусове відчуження активів стало одним із ключових інструментів, що використовуються державами для захисту національних інтересів, забезпечення безпеки та досягнення справедливості. У контексті глобалізації, зростання економічної взаємозалежності та загострення геополітичних конфліктів, правові механізми примусового вилучення набувають особливого значення. Водночас такі дії викликають низку правових, економічних та етичних питань, пов'язаних із збалансуванням між публічним інтересом і захистом прав власності.

У 2020 році Російська Федерація внесла зміни до своєї Конституції, які встановлюють пріоритет національного законодавства над міжнародними угодами. Зокрема, ці поправки дозволяють не виконувати рішення міжнародних органів, якщо вони суперечать Конституції РФ [22]. Ці зміни викликали занепокоєння, оскільки суперечать загальноприйнятим принципам міжнародного права, які передбачають верховенство міжнародних договорів над національним законодавством. Багато держав, зокрема Албанія, Вірменія, Болгарія, Грузія, Польща, Франція та Естонія, у своїх конституціях надають пріоритет ратифікованим міжнародним договорам над нормами внутрішнього права [21; 13–18]. Таким чином, дії Росії щодо встановлення пріоритету національного законодавства над міжнародними угодами суперечать загальноприйнятим принципам міжнародного права та практиці багатьох держав [22].

Для України тема примусового відчуження активів набула критичного значення після початку військової агресії Російської Федерації у 2014 році та особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році. Національні законодавчі ініціативи, такі як Закон України «Про основи примусового вилучення об'єктів права власності» [2], стали інструментом для боротьби з фінансуванням агресора, забезпечення економічної стійкості та мобілізації ресурсів для відновлення країни.

На міжнародному рівні такі механізми також широко використовуються. Наприклад, санкційні режими Європейського Союзу та США дозволяють заморожувати й конфісковувати активи підсанкційних осіб та держав. Однак, кожна правова система має свої унікальні особливості та підходи, що вимагають ретельного аналізу та порівняння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Юридичні аспекти даної проблематики являються відкритим питанням і їх торкаються тільки у суміжних працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Наприклад, Харитонов Є. О. та Харитонova О. І. наголошують, що обмеження права власності в умовах воєнного стану повинно відповідати принципам законності та пропорційності [6]. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо правового режиму примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», що регламентує правові засади націоналізації таких активів [5], який все одно не вирішує всіх питань цієї проблеми. Враховуючи актуальність теми, слід зазначити про необхідність імплементації ефективного механізму розподілу конфіскованих коштів. Ключові аспекти цієї проблеми охоплюють кілька

основних напрямів. По-перше, правове регулювання примусового відчуження має ґрунтуватися на чітко визначених нормах, узгоджених із міжнародним правом. По-друге, процедура вилучення повинна бути прозорою та ефективною, включати оцінку активів і багаторівневий контроль. По-третє, необхідно розробити механізми компенсації, що знизить ризики юридичних спорів. Нарешті, врахування міжнародного досвіду дозволить адаптувати національну практику до найкращих світових стандартів.

Мета цієї статті – дослідити практики примусового відчуження активів у національному та міжнародному законодавстві, порівняти їх особливості та визначити можливості вдосконалення українського законодавства на основі успішних зарубіжних кейсів. Для досягнення цієї мети використано методи порівняльного аналізу, дослідження нормативно-правових актів та вивчення конкретних випадків застосування примусового відчуження активів.

1. Міжнародні практики примусового відчуження активів

Міжнародна практика примусового відчуження активів формується на перетині національного законодавства та міжнародних норм. Основною метою таких заходів є забезпечення публічного інтересу, підтримання міжнародної безпеки та протидія порушенням прав людини. Примусове відчуження активів, хоча й є крайнім заходом, має чітко регламентовані межі, які закріплені в національних і міжнародних правових актах, таких як Європейська конвенція з прав людини та інвестиційні договори (БІТ) [7; 8]. Водночас кожна країна адаптує ці механізми до своїх юридичних, економічних і політичних реалій.

Одним із найбільш ефективних прикладів є підхід застосування примусового відчуження США. Закон Global Magnitsky Act, прийнятий у 2016 році, надав уряду США інструмент для боротьби з міжнародною корупцією та порушеннями прав людини. Закон дозволяє заморожувати активи, блокувати транзакції та обмежувати в'їзд до США для фізичних осіб і організацій, які причетні до таких правопорушень [28]. Процедура введення санкцій включає ретельну підготовку списків осіб, які підлягають санкціям, із залученням Міністерства фінансів США та інших органів. Рішення про блокування активів ухвалюються в межах адміністративних процедур, що сприяє зниженню ймовірності помилкових рішень та забезпечує вищий рівень правової обґрунтованості застосовуваних заходів.

Прикладом успішного застосування закону є санкції проти російського олігарха Олега Дерипаски. У 2021 році його активи, включаючи нерухомість у Нью-Йорку, були заморожені на суму понад 50 мільйонів доларів. Цей випадок ілюструє, як США використовують примусове відчуження для ізоляції корупційних режимів і протидії агресивній політиці окремих держав [18].

Європейський Союз також активно використовує санкції для забезпечення міжнародного правопорядку. Санкційні режими ЄС базуються на Договорі про функціонування ЄС (ст. 215), що дозволяє Раді ЄС ухвалювати регламенти, спрямовані на замороження активів і блокування економічної діяльності підсанкційних осіб [19]. Процедури санкційних режимів включають замороження рахунків, корпоративних прав і фінансових активів, що знаходяться на території країн-членів ЄС. Зазначені заходи характеризуються підвищеним рівнем юридичної обґрунтованості, оскільки ґрунтуються на нормах міжнародного права та відповідних внутрішньоєвропейських правових процедурах.

Наприклад, у 2022 році ЄС заморозив активи російських банків на суму понад 20 мільярдів євро. Це рішення було частиною скоординованих дій із США, спрямованих на економічну ізоляцію Росії у відповідь на агресію проти України [19]. Така синхронізація дій свідчить про високу ефективність колективних санкцій.

Інший цікавий приклад міжнародної практики – це досвід Аргентини. У 2001 році країна пережила одну з найглибших економічних криз у своїй історії, що змусило уряд вдаватися до націоналізації низки енергетичних компаній. Ці дії були обґрунтовані необхідністю стабілізації енергопостачання та захисту населення. Однак такі рішення викликали хвилю міжнародних позовів. Понад 40 справ було передано до Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів (ICSID), і в багатьох випадках Аргентина була зобов'язана

виплатити компенсації, які перевищили мільярди доларів [20]. Цей досвід підкреслює важливість дотримання міжнародних стандартів у питаннях примусового відчуження активів.

Усі розглянуті приклади демонструють, що примусове відчуження активів має спільні риси: спрямованість на захист публічного інтересу та значні ризики міжнародних правових спорів. Водночас підходи різняться залежно від контексту. США акцентують увагу на глобальній боротьбі з корупцією та порушеннями прав людини, ЄС зосереджується на забезпеченні міжнародної стабільності через санкційні режими, а Аргентина використовувала націоналізацію як інструмент кризового управління, а саме внутрішньої економічної стабілізації. Ці відмінності дають можливість адаптувати кращі практики до українських реалій.

2. Національні практики: Український контекст

2.1. Законодавча база України щодо примусового відчуження активів

Україна зіткнулася з необхідністю оперативного впровадження механізмів примусового відчуження активів у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації. З цією метою було розроблено Закон України «Про основи примусового вилучення об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», який став правовою основою для реалізації таких заходів [2]. Прийняття цього закону забезпечило державі інструменти для мобілізації ресурсів з метою захисту національних інтересів.

Основні положення закону передбачають, що примусове вилучення активів може застосовуватися до нерухомого майна, корпоративних прав, банківських рахунків, інтелектуальної власності та інших активів, які прямо чи опосередковано належать РФ або її резидентам. Процедура вилучення починається з рішення Ради національної безпеки і оборони України (РНБО), яке затверджується указом Президента України і ратифікується Верховною Радою. Такий багатоступеневий підхід дозволяє забезпечити правову обґрунтованість процесу та мінімізувати можливі юридичні ризики [2].

Одним із перших і найбільш резонансних випадків реалізації цього закону стало примусове вилучення активів Промінвестбанку та Міжнародного резервного банку (Сбербанк). У травні 2022 року 99,8% акцій Промінвестбанку та 100% акцій Сбербанку було передано державі. Загальна вартість цих активів становила близько 889 мільйонів доларів. Рішення було обґрунтовано необхідністю захисту фінансової стабільності України, а вилучені кошти спрямовано на підтримку економіки в умовах війни [14].

Ще одним важливим прикладом є вилучення мережі автозаправних станцій Glusco, яка належала компаніям, пов'язаним із проросійським політиком Віктором Медведчуком. Ця мережа була передана Національній акціонерній компанії «Нафтогаз», що дозволило створити нову державну мережу АЗС під брендом U.GO. Такий крок забезпечив державі додатковий контроль у сфері енергетики, а також можливість перерозподілу доходів на підтримку оборони [15].

Інший приклад – конфіскація частки у ТРЦ Ocean Plaza, яка належала компаніям, афілійованим із російським олігархом Аркадієм Ротенбергом. Вилучені активи використовуються для фінансування соціальних та економічних програм. Однак цей випадок також викликав низку правових питань, пов'язаних із частковою власністю об'єкта іншими суб'єктами, що підкреслює необхідність більш чітких процедур врегулювання прав власності [16].

Особливої уваги заслуговує кейс Миколаївського глиноземного заводу, який контролювався російською компанією «РУСАЛ», що належить Олегу Деріпасці. Завод є стратегічним об'єктом для металургійної галузі України. Уряд ухвалив рішення про передачу активів у тимчасове управління українській компанії, що дозволило зберегти виробничі потужності та забезпечити економічну безпеку регіону [17].

Незважаючи на успішну реалізацію описаних кейсів, практика примусового відчуження активів в Україні стикається з низкою проблем. Однією з головних є відсутність спеціалізованого органу, який би відповідав за управління вилученими активами. Це призводить до недостатньої прозорості та ефективності використання ресурсів. Крім того, законодавство України не передбачає механізмів компенсації, що створює ризики міжнародних позовів та суперечить міжнародним стандартам [1; 8].

Враховуючи ці виклики, для підвищення ефективності та відповідності нормам права механізмів примусового відчуження активів в Україні доцільно запровадити такі вдосконалення:

- Створення єдиного агентства з управління вилученими активами, яке забезпечить прозорість процесів та ефективність їх реалізації.
- Інтеграція компенсаційних механізмів для інвесторів, які можуть постраждати від вилучення.
- Гармонізація національного законодавства із міжнародними стандартами та практиками.

Україна має значний потенціал для вдосконалення своєї практики примусового відчуження активів, адаптуючи успішний досвід США та ЄС до власних реалій. Це сприятиме не лише ефективному використанню вилучених активів, але й зміцненню міжнародної репутації країни як надійного правового партнера.

2.2. Виклики та проблеми реалізації

Реалізація механізмів примусового відчуження активів в Україні зіштовхується з низкою проблем, які обмежують ефективність використання вилучених ресурсів та створюють потенційні ризики для держави. Одна з головних проблем – це відсутність прозорого механізму управління вилученими активами. Наразі управління такими активами здійснюється різними державними структурами, що призводить до дублювання функцій, неефективного використання ресурсів і недостатнього контролю за їх реалізацією.

Ще одним викликом є відсутність компенсаційних механізмів для власників вилучених активів. Закон України «Про основи примусового вилучення об'єктів права власності» [2] прямо передбачає, що компенсація не виплачується, що суперечить міжнародним стандартам, закріпленим у двосторонніх інвестиційних договорах (BIT) [8]. Це створює ризики міжнародних позовів, як це було у випадку Аргентини, де невиплата компенсацій спричинила численні судові справи в ICSID, що завершилися великими фінансовими втратами [20].

Юридичні ризики також виникають через недостатню деталізацію процедур примусового вилучення. Законодавство не забезпечує чітких регламентів щодо використання вилучених активів, їхнього зберігання або подальшої реалізації. Наприклад, у випадку TRC Ocean Plaza часткова власність іншими суб'єктами створила юридичний конфлікт, який досі не вирішено [16]. Це демонструє необхідність чіткіших норм, які б враховували всі можливі нюанси права власності.

Також варто відзначити відсутність належної координації між державними органами та міжнародними партнерами. Україна активно працює над поверненням заморожених активів РФ за кордоном, однак цей процес ускладнюється через відсутність чітких механізмів взаємодії з країнами ЄС і США, які запровадили власні санкційні режими. Ця проблема потребує вирішення, оскільки потенціал міжнародної співпраці є значним і може сприяти прискоренню відновлення економіки України.

2.3. Перспективи розвитку механізмів вилучення активів

Розвиток механізмів примусового відчуження активів в Україні потребує комплексного підходу, що передбачає інтеграцію кращих міжнародних практик і вдосконалення національного законодавства. Одним із ключових напрямів є створення спеціалізованого агентства, яке буде відповідальним за облік, управління та реалізацію вилучених активів. Таке агентство, подібне до американської Asset Forfeiture Program, могло б забезпечити ефективний контроль та прозорість процесів [18].

Ще одним перспективним напрямом є розробка механізмів компенсації. Запровадження компенсаційного фонду дозволило б Україні мінімізувати ризики міжнародних позовів і водночас дотримуватися міжнародних стандартів. Компенсації можуть бути обмежені лише тими випадками, коли це передбачено двосторонніми договорами або рішеннями міжнародних судів, що зменшить фінансове навантаження на державу [8; 20].

Для підвищення прозорості необхідно впровадити єдиний цифровий реєстр вилучених активів. Це дозволить забезпечити громадський контроль за використанням ресурсів

і покращити довіру до процесу. Реєстр має містити інформацію про статус кожного активу, його вартість, місце зберігання та цільове використання. Подібні практики успішно реалізуються в країнах ЄС і США, що сприяє зниженню рівня корупції [19].

Крім того, важливим напрямом розвитку є посилення міжнародної співпраці. Україна може укладати угоди з країнами-партнерами, які дозволять спростити повернення активів, заморожених за кордоном. Наприклад, синхронізація санкційних списків з ЄС і США дозволила б прискорити процеси вилучення активів РФ, що перебувають у юрисдикціях цих країн [18; 19].

Останнім, але не менш важливим аспектом є вдосконалення законодавства щодо використання вилучених активів. Необхідно ухвалити підзаконні акти, які визначатимуть чіткі правила для реалізації активів, їхнього продажу або передачі для потреб оборони, відновлення інфраструктури та соціальних програм. Ці норми допоможуть уникнути хаотичного використання ресурсів і забезпечать їхнє спрямування на пріоритетні завдання.

Таким чином, розвиток механізмів примусового відчуження активів в Україні має ґрунтуватися на гармонізації національних та міжнародних підходів, удосконаленні прозорості та забезпеченні правової валідності. Це не лише підвищить ефективність таких заходів, але й сприятиме зміцненню позицій України на міжнародній арені.

3. Порівняльний аналіз міжнародних і українських підходів до примусового відчуження активів

3.1. Спільні риси примусового відчуження активів

Примусове відчуження активів є універсальним інструментом, що застосовується державами для забезпечення публічного інтересу, підтримки економічної стабільності та реагування на зовнішні і внутрішні виклики. Незалежно від юрисдикції, основні риси цього механізму залишаються схожими, що дозволяє говорити про спільні принципи, закріплені як у національному, так і в міжнародному праві.

По-перше, основою примусового відчуження є юридична обґрунтованість. У США, ЄС, Аргентині та Україні такі заходи реалізуються відповідно до національних законів і міжнародних угод. Наприклад, Закон України «Про основи примусового вилучення об'єктів права власності» [2] передбачає, що примусове вилучення може здійснюватися лише у публічних інтересах, як це визначено в міжнародному праві [5]. Такі самі принципи містяться в Global Magnitsky Act у США [18] та регламентах ЄС [19].

По-друге, процедурна прозорість є ключовим елементом для забезпечення довіри до процесу. Усі розглянуті юрисдикції намагаються уникати зловживань через багатоступеневий контроль. Наприклад, у США санкції вводяться через Міністерство фінансів, ЄС приймає рішення через Раду, а в Україні процедура включає участь РНБО, Президента та парламенту [2; 19].

По-третє, основною метою відчуження є захист публічного інтересу. У США акцент робиться на боротьбі з порушеннями прав людини та корупцією, в ЄС – на забезпеченні міжнародної безпеки, в Україні – на захисті національної безпеки у контексті війни. В усіх випадках активи вилучаються для їх подальшого використання у стратегічних цілях.

3.2. Відмінності підходів

Хоча загальні принципи примусового відчуження активів схожі, підходи різних країн значно відрізняються через особливості законодавчих систем, економічного стану та геополітичного контексту.

У США механізм відчуження спрямований переважно на індивідуальні санкції. Global Magnitsky Act дозволяє заморожувати активи фізичних осіб і організацій, причетних до порушень прав людини або корупції [18]. Це індивідуалізований підхід, що забезпечує адресну дію санкцій і мінімізує ризик порушення прав третіх сторін.

На відміну від цього, ЄС застосовує більш колективний підхід. Санкційні режими ЄС охоплюють масштабні замороження активів цілих секторів економіки, таких як банківський сектор Росії [19]. Заморожені активи зазвичай залишаються заблокованими до моменту зняття санкцій або укладення мирних угод, а не конфіскуються для цільового використання.

Україна, зважаючи на воєнний стан, обрала модель швидкого примусового вилучення активів без компенсації власникам [2]. Це суттєво відрізняється від підходів США та ЄС, де компенсація розглядається як обов'язковий елемент відповідно до міжнародних стандартів [7]. Водночас український підхід виправданий унікальними обставинами, які потребують негайного залучення ресурсів.

Ще однією відмінністю є порядок реалізації активів. У США та ЄС заморожені активи часто залишаються під управлінням держави до врегулювання конфлікту, тоді як в Україні вилучені активи оперативно передаються для використання. Наприклад, мережа АЗС Glusco була передана НАК «Нафтогаз» для створення нової державної мережі [15].

3.3. Використання міжнародного досвіду в українському контексті

Україна має значний потенціал для адаптації міжнародних практик до національних реалій, що дозволить підвищити ефективність механізмів примусового відчуження активів. Аналіз практик США, ЄС та Аргентини дає змогу визначити кілька ключових напрямів розвитку.

По-перше, Україні варто запровадити механізм компенсації власникам активів, який би відповідав міжнародним стандартам. Компенсація не є абсолютною вимогою, але її часткове впровадження, наприклад через створення спеціального фонду, могло б знизити ризики міжнародних позовів. Це стало б важливим елементом для гармонізації українського законодавства з міжнародним правом [8].

По-друге, розвиток прозорості у процесах управління вилученими активами є критичним. Впровадження єдиного реєстру активів, аналогічного до систем ЄС, дозволило б зменшити корупційні ризики та забезпечити громадський контроль [19]. У цьому контексті позитивним прикладом є практика США, де кожен випадок примусового вилучення супроводжується публічною звітністю [18].

По-третє, міжнародна співпраця повинна стати пріоритетом для України. Наприклад, інтеграція до санкційних платформ ЄС і США дозволить прискорити процеси повернення заморожених активів РФ, а також створити ефективний механізм їх спільного управління. Це важливо, враховуючи масштаби заморожених російських активів за кордоном [19].

Нарешті, удосконалення правового регулювання використання вилучених активів сприятиме підвищенню ефективності їх реалізації. Затвердження чітких підзаконних актів, які регламентуватимуть продаж, передачу чи управління такими активами, дозволить уникнути зловживань і спрямувати ресурси на відновлення інфраструктури та економіки України [2].

Таким чином, використання міжнародного досвіду, доповнене вдосконаленням національного законодавства, дозволить Україні не лише посилити механізми примусового відчуження активів, але й забезпечити їхню відповідність міжнародним стандартам, що зміцнить довіру з боку партнерів та інвесторів.

3.4. Порівняльна таблиця підходів

Критерії	США	ЄС	Україна
Підстава для вилучення	Порушення прав людини, корупція	Санкції, міжнародний мир	Війна, агресія РФ
Процедура	Санкційні списки, судові органи	Санкційні режими, регламенти	Рішення РНБО, указ Президента
Компенсація	Передбачена	Передбачена	Не передбачена
Цільове використання	Фінансування жертв порушень	Підтримка стабільності	Відбудова, оборона

Порівняльний аналіз демонструє, що Україна використовує практики примусового відчуження активів, адаптуючи їх до умов військового часу. Водночас, досвід США, ЄС та Аргентини може сприяти вдосконаленню процедур прозорості, компенсації та міжнародної співпраці. Ці напрями є критичними для забезпечення ефективності механізмів та їхньої відповідності міжнародним стандартам.

Висновки та рекомендації щодо вдосконалення механізмів примусового відчуження активів в Україні. Аналіз міжнародного досвіду (США, ЄС, Аргентини) та практики України дозволяє визначити як сильні сторони, так і недоліки українського підходу до примусового відчуження активів. Закон України «Про основи примусового вилучення об'єктів права власності» став оперативним інструментом для реагування на виклики військової агресії, забезпечуючи правову основу для націоналізації активів агресора. Успішні кейси вилучення, такі як Промінвестбанк чи мережа АЗС Glusco [15], доводять ефективність реалізації цього механізму. Однак, порівняльний аналіз вказує на відсутність прозорих механізмів управління активами, чітких процедур компенсації та стратегічної міжнародної координації.

Міжнародна практика, зокрема у США та ЄС, демонструє, що прозорість, багатоступеневий контроль ухвалення рішень та компенсація є критично важливими для законності процесу. Водночас Аргентина на своєму досвіді показала, що нехтування міжнародними угодами може призвести до масштабних позовів і фінансових втрат.

Для вдосконалення механізмів примусового відчуження активів в Україні доцільно зосередитися на кількох ключових аспектах, які підвищать ефективність, прозорість та міжнародну законність процедур.

По-перше, необхідно створити єдине національне агентство з управління вилученими активами, яке відповідатиме за їх реєстрацію, управління та реалізацію. Таке агентство може функціонувати за аналогією з Агентством з управління активами в США, забезпечуючи централізований підхід. Доповненням до цього має стати розробка цифрового реєстру вилучених активів, доступного для громадськості, що сприятиме підвищенню прозорості та довіри.

По-друге, важливо інтегрувати компенсаційні механізми. Удосконалення Закону України № 2116-IX через передбачення компенсаційних фондів для інвесторів, які постраждали від вилучення, дозволить зменшити ризики міжнародних правових спорів. Такий фонд має бути спрямований виключно на випадки, коли компенсація передбачена міжнародними угодами чи двосторонніми договорами.

По-третє, необхідно розробити багатоступеневу процедуру ухвалення рішень про вилучення активів. Додатковий контроль через парламентські комітети забезпечить більшу дієвість процесу. Спрощення та стандартизація процедур також дозволить уникнути потенційних конфліктів між органами влади.

Ще одним важливим напрямом є розширення міжнародної співпраці. Україна повинна посилити координацію з міжнародними партнерами, такими як ЄС і США, для вилучення активів РФ, заморожених за кордоном. Це включає інтеграцію до міжнародних санкційних платформ, синхронізацію санкційних списків та обмін інформацією.

Нарешті, необхідно чітко регламентувати використання вилучених активів. Прийняття підзаконних актів, що визначатимуть порядок розподілу активів для фінансування оборонних потреб, інфраструктурних проєктів чи соціальних програм, створить необхідну правову основу для їх ефективного використання.

Вдосконалення українського законодавства у сфері примусового відчуження активів потребує інтеграції міжнародного досвіду, розробки прозорих механізмів управління та компенсації, а також посилення міжнародної співпраці. Це дозволить не лише ефективніше використовувати вилучені активи для захисту національних інтересів, але й забезпечить відповідність процесу міжнародним стандартам, мінімізуючи ризики юридичних спорів та підвищуючи довіру до державних інститутів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, № 254к/96-ВР, 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 03.12.2024).
2. Про основи примусового вилучення об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів, № 2116-IX, 07.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-IX> (дата звернення: 03.12.2024).

3. Про санкції, № 1644-VII, 14.08.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18> (дата звернення: 03.12.2024).
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо правового режиму примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів, 2023. № 21. Ст. 1165. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI10009A> (дата звернення: 03.12.2024).
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо правового режиму примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI10009A> (дата звернення: 03.12.2024).
6. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 320 с.
7. Протокол № 1 до Європейської конвенції з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf (дата звернення: 03.12.2024).
8. База даних двосторонніх інвестиційних угод України : UNCTAD. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/countries/221/ukraine> (дата звернення: 03.12.2024).
9. Dentons. Amendments to the Law of Ukraine “On sanctions” allowing assets’ seizure, 2022. URL: <https://www.dentons.com/en/insights/alerts/2022/june/1/ukraine-amendments-to-the-law-of-ukraine-on-sanctions-allowing-assets-seizure> (дата звернення: 03.12.2024).
10. Chatham House. Confiscation of immobilized Russian state assets is moral and vital, 2024. URL: <https://www.chathamhouse.org/2024/05/confiscation-immobilized-russian-state-assets-moral-and-vital> (дата звернення: 03.12.2024).
11. UNCTAD. Ukraine adopts a law on forced seizure of property of the Russian Federation and its residents, 2022. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-policy-monitor/measures/3890/adopts-a-law-on-forced-seizure-of-property-of-the-russian-federation-and-its-residents> (дата звернення: 03.12.2024).
12. Fieldfisher. Expropriation of Russian assets in Ukraine, 2023. URL: <https://www.fieldfisher.com/en/insights/expropriation-of-russian-assets-in-ukraine> (дата звернення: 03.12.2024).
13. Osler, Hoskin & Harcourt LLP. Supreme Court of Canada clarifies law on de facto expropriation, 2023. URL: <https://www.osler.com> (дата звернення: 03.12.2024).
14. Національний банк України. Банки держави-агресора більше не працюватимуть в Україні. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-derjavi-agresora-bilshe-ne-pratsyuvatimut-v-ukrayini> (дата звернення: 03.12.2024).
15. Нафтогаз запускає заправки мережі Glusco під брендом U.GO. URL: <https://forbes.ua/news/naftogaz-zapuskae-zapravki-merezhi-glusco-pid-brendom-ugo-08092022-8191> (дата звернення: 03.12.2024).
16. Фонд державного майна України. Санкційні активи: Миколаївський глиноземний завод передано до управління ФДМУ. URL: <https://www.spfu.gov.ua/ua/news/10392.html> (дата звернення: 03.12.2024).
17. ТРІЦ Ocean Plaza: використання вилучених активів для публічних потреб. URL: <https://sprotyv.info/news/v-ukra%dl%97ni-naczionalizuvali-aktivi-tcz-ocean-plaza-yakinalezhal-rosijskomu-oligarhu> (дата звернення: 03.12.2024).
18. Global Magnitsky Sanctions Regulations. URL: <https://www.federalregister.gov/documents/2018/06/29/2018-14060/global-magnitsky-sanctions-regulations> (дата звернення: 03.12.2024).
19. Санкційні механізми ЄС: регламенти Ради Європейського Союзу. URL: <https://eur-lex.europa.eu> (дата звернення: 03.12.2024).
20. UNCTAD. Аргентина: аналіз прецедентів ICSID. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/country/8/argentina/> (дата звернення: 03.12.2024).
21. Савенко М. Д. Міжнародне право в національній правовій системі за Основним Законом України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2015. Т. 163. С. 13–18.
22. Поправки до Конституції Росії набули чинності. URL: <https://www.dw.com/uk/> (дата звернення: 03.12.2024).

